

Anna Perälä, *Boktryckarnas ädla konst: Persondikter 1605–1764* (Helsingfors & Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland & Appell förlag 2023). 254 s.

Tillfällstryck av olika slag är en rik källa till information om tidigmodern kultur och sociala förhållanden. Tidigare forskare har utnyttjat de rikhaltiga bestånden för olika ändamål: litteratur- och retorikhistoria, genusforskning, kyrkohistoria, etnologi, personhistoria, med mera. I denna studie, som är översatt från finskan, går bokhistorikern Anna Perälä igenom personverser tryckta i svenska riket åren 1605–1774 för att få fram ny kunskap om svensk tryckerihistoria. Det finns nämligen åtskilliga exemplar i bestånden av tillfällstryck som riktas till personer, vilka hade anknytning till boktryckerier. I Peräläs undersökning rör det sig om boktryckargesällor och boktryckare samt änkor efter boktryckare, där de senare också i vissa fall kunde ärva och driva boktryckeriverksamhet efter makens död.

Materialet består av 281 tryck där Perälä går igenom bröllopsdikter, gravdikter, namnsdagsdikter samt det som benämns ”övriga lyckönskningar”. Till detta kommer så kallade postulatsgratulationer, det vill säga verser som skrivits i anledning av ceremonier som hölls när en lärling avancerade till boktryckargesäll. Den senare kategorin är extra intressant, eftersom den är föga belyst i tidigare forskning. Fruktbart är dessutom att studien omfattar ett längre tidsspänn om närmare 170 år och därmed demonstrerar de förändringar i typografiska praktiker och smak som sker under en boktryckeriet formativ period. I slutet av boken ges i tabellform en uppräknin g av de författare som ingår i undersökningen och bibliografen innehåller en separat del där de analyserade trycken förtecknas. Men då Perälä arbetat med bestånd i flera olika bibliotek hade det hjälpt om referenser hade angivits på vilket bibliotek de respektive trycken återfinns, eftersom de inte är helt enkelt sökbara och förtecknas i specialkataloger som är enbart delvis digitaliserade.

Upplägget för studien är redigt och behandlar i tur och ordning postulatsdikter, bröllopsdikter, gravdikter och övriga gratulationer, därefter utvecklas i de följande kapitlen vissa aspekter: personhistoria, dikternas olika språk, ett kortare kapitel om musik samt ett om författarna (den belysning som ges av musikalier är för övrigt värdefull). Men även om dispositionen är klar, stannas ibland läsningen upp på grund av flödet av personhistorisk information. Det går också att fråga vad denna fyller för funktion. Visst är det bra om ett fåtal felaktigheter i äldre forskning korrigeras, men jag hade gärna sett att de biografiska uppgifterna förankrades och tolkades i ett vidare historiskt perspektiv.

Merparten av tillfällesdikterna är skrivna på svenska, men i materialet

ingår också en del som skrivits på latin och tyska samt ett fåtal på franska och italienska. Detta vittnar dels om den dåtida bokbranschens anknytning till kontinenten, dels om att vi här ofta har att göra med högutbildade och/eller socialt relativt prominenta personer när det gäller såväl föremålen för dikterna som författarna till dem. En randanmärkning gäller de översatta tyska citaten, eftersom boken i övrigt har potential att intressera en bredare läsekrets.

Analyserna görs med fokus på tryckens utformning och det i texterna som ger person- och bokhistorisk information. Det först nämnda görs med säker hand, vilket vittnar om Peräläs insikter på det tryckhistoriska området och genom dessa diskussioner framkommer ny kunskap om vilka metoder och den skicklighet som kännetecknade olika tryckare. Däremot är, av förståeliga skäl, textanalyserna inte lika säkert gjorda, utan ofta deskriptiva och Perälä har till exempel missat den klassiska retorikens betydelse för tillfälleslitteraturen. Det är uppenbart att tryck kunde göras med stor konstfärdighet, och de tryck som gjordes för kollegor i branschen var ytterst avancerade och påkostade. Här förekom ofta tryck i storformat, ibland med inslag av röd färg och med avancerade illustrationer och precisa utformningar, såsom kolonner, överstycken och andra typografiska element. I boken återges en hel del bilder av dessa tryck, exempelvis ett handkolorerat brölloppstryck, en perspektiviskt utformad dikt, liksom andra tryck med avancerad ornamentering och figursättning. Sammantaget finns en noterbar avvikelse gentemot tillfallestryckens gängse utformning, där principen om *decorum*, det passande, gjorde att tillfallestryck skulle utformas med hänsyn till diktföremålets sociala ställning. Därmed var normalt sett påkostade tryck förbehållet personer i hög social ställning. Jag hade gärna sett att denna avvikelse diskuterades utförligare.

Avslutningsvis framhåller Perälä att "[p]ersondikternas betydelse [inte bara begränsar sig] till poetik- eller litteratur och språkvetenskap" (s. 181), vilket nog är att slå in öppna dörrar, med tanke på den breda forskning som finns på området. Jag saknar också en hel del tidigare forskning, till exempel de studier som gjorts av Jan-Öjvind Swahn (tillfallestryck från Karlskrona), Peter Sjökvist (latinspråkig dikt), Göran Stenberg (likpredikan, tillfällesdikt), undertecknad (tillfällesdikt och genus, religiös tillfällesdiktning), med flera.

Men trots de förbehåll som angivits ovan framkommer många nya resultat om svensk tryckerihistoria genom Peräläs undersökning. Dessutom vittnar studien om det fruktbara i att göra en noggrann närläsning av äldre tryck med hänsyn till verkens materialitet.